

Οί Νικολαΐτες: Διευκρινίσεις αναφορικά με τὴν ταυτότητά τους

Σωτηρίου Δεσπότη*

Τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα *Νικόλαος* (*νίκος+λαός*) σημαίνει τὸν κατακτητὴ τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων. Ἔτσι ὀνομαζόταν ὁ τελευταῖος Διάκονος στὸν κατάλογο τῶν Ἑπτὰ, ὁ προσήλυτος Ἀντιοχεύς¹, ἄρα καὶ ὁ μόνος μὴ Ἰουδαῖος. Σὲ καμμία Ἐκκλησία δὲν τιμᾶται ὡς ἅγιος, ἂν καὶ σὶς *Πράξεις* ὁ Λουκᾶς δὲν σημειώνει μεταγενέστερη πτώση, ἐνῶ σήμερα ἀμφισβητεῖται ἔντονα ἢ διασύνδεσή του μετὰ τὴν αἵρεση τῶν Νικολαΐτων (Ν.). Στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη οἱ Ν. ἀπαντοῦν στὴν Ἔφεσο, τὰ Θυάτειρα² καὶ τὸ Πέργαμον, ὅπου καὶ μᾶλλον ταυτίζονται μετὰ τοὺς κρατοῦντας τὴν διδασχὴν *Βαλαάμ*³, τὸ ἐβραϊκὸ συνονόματο τοῦ *Νικόλαος* (= *κύριος/καταστροφέας τοῦ λαοῦ*)⁴. Κατηγοροῦνται γιὰ πορνεία καὶ βρώση *εἰδωλοθύτων*, καὶ ἄρα ἀθέτηση τῆς ἀπόφασης τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου⁵.

Σύμφωνα μετὰ τὸν Εἰρηναῖο, οἱ Ν. διδάσκουν ὅτι εἶναι ἀδιάφορο τὸ νὰ μοιχεύουν καὶ νὰ τρῶνε *εἰδωλόθυτα*⁶, ἐνῶ σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ ἴδιος συγγραφέας καταγράφει τὴ δογματικὴ τεκμηρίωση τοῦ συγκεκριμένου ἥθους: διακρίνουν μετὰξὺ: (α) Πατρὸς τοῦ Κυρίου καὶ (β) κατώτερου Δημιουργοῦ, ὅπως ἐπίσης καὶ μετὰξὺ: (α) Λόγου/Χριστοῦ ἐκ τῶν ἄνω

* Ὁ Σωτήριος Δεσπότης εἶναι Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

1. *Πρ.* 6, 9.

2. *Κύκλος Ἰεζάβελ* 2, 20.

3. *Ἀποκ.* 2, 14· πρβλ. *Ἀρ.* 31, 16.

4. *Ἀποκ.* 2, 14-15.

5. *Πρ.* 15.

6. 1, 26, 3.

καί (β) Ἰησοῦ, υἱοῦ τοῦ Δημιουργοῦ⁷. Κατὰ τὸν Ἰππόλυτο⁸, ὁ Νικόλαος πρέσβευε ὅτι ἡ ἔγερση (τὴν ὁποία ταύτιζε μὲ τὴν πίστη στὸν Χριστὸ καὶ τὸ λουτρὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ ὄχι μὲ τὴν ἐσχατολογικὴ ἀνάσταση τῆς σάρκα) ἔχει ἤδη πραγματοποιηθεῖ⁹.

Ὁ Κλήμης¹⁰, τὸν ὁποῖο ἀκολουθοῦν οἱ Εὐσέβιος Καισαρείας¹¹ καὶ Θεοδώρητος Κύρου¹², διακρίνει μεταξὺ τοῦ Νικολάου, ποὺ δίδασκε ἕναν ἀκραῖο ἀσκητισμὸ (παραχρησθαι τῇ σαρκί), καὶ ἐκείνων ποὺ σφετερίσθηκαν τὸ ὄνομά του γιὰ νὰ δικαιώσουν τὶς ἀσελεγεῖς πράξεις τους. Ὁ διάκονος, ὅπως καὶ οἱ θυγατέρες ἀλλὰ καὶ ὁ γιὸς του, ὄντως ἦταν ἀσκητές. Μάλιστα:

ώραίαν, φασί, γυναίκα ἔχων οὗτος, μετὰ τὴν ἀνάληψιν τὴν τοῦ Σωτῆρος πρὸς τῶν ἀποστόλων ὀνειδισθεὶς ζήλοτυπίαν, εἰς μέσον ἀγαγὼν τὴν γυναίκα γῆμαι τῷ βουλομένῳ ἐπέτρεψεν. ἀκόλουθον γὰρ εἶναι φασὶ τὴν πράξιν ταύτην ἐκείνη τῇ φωνῇ τῇ ὅτι «παραχρήσασθαι τῇ σαρκὶ δεῖ. Καὶ δὴ κατακολουθήσαντες τῷ τε γενομένῳ τῷ τε εἰρημένῳ ἀπλῶς καὶ ἀβασανίστως ἀνέδην ἐκπορνεύουσιν οἱ τὴν αἴρεσιν αὐτοῦ μετιόντες. πυνθάνομαι δ' ἔγωγε τὸν Νικόλαον μηδεμιᾶ ἑτέρα παρ' ἣν ἔγημεν κεχρησθαι γυναικὶ τῶν τ' ἐκείνου τέκνων τὰς θηλείας μὲν καταγρᾶσαι παρθένους, ἄφθορον δὲ διαμεῖναι τὸν υἱὸν ὧν οὕτως ἐχόντων ἀποβολὴ πάθους ἦν εἰς μέσον τῶν ἀποστόλων ἢ τῆς ζήλοτυπουμένης ἐκκύκλησις γυναικός, καὶ ἡ ἐγκράτεια τῶν περισπουδάστων ἡδονῶν τὸ παραχρησθαι τῇ σαρκὶ ἐδίδασκεν. οὐ γὰρ, οἶμαι, ἐβούλετο κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἐντολὴν δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, ἡδονῇ καὶ θεῷ.

Ὁ Ἐπιφάνιος¹³ διατείνεται ὅτι ὁ Νικόλαος ἀρχικὰ ἐγκρατευόταν ἀπὸ τὴν ὁμορφὴ σύζυγό του, μιμούμενος τοὺς ἀφοσιωμένους στὸν Θεό. Κατόπιν ὅμως δὲν ἄντεξε στὸ πάθος τῆς ἀκολασίας, ἰσχυριζόμενος μάλιστα: «εἰ μὴ τις καθ' ἑκάστην ἡμέραν λαγνεύῃ, ζωῆς μὴ δύνασθαι μετέχειν τῆς αἰωνίου»· ἐκ προφάσεως γὰρ εἰς πρόφασιν μετηνέχθη ἑτέραν. ὁρῶν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ σύμβιον κάλλει μὲν διαπρέπουσαν,

7. 3, 11, 1.

8. *De resurrection ad Mamma Eam*, CPG 1900.

9. Πρβλ. *B' Τιμ.* 2, 18: Ὑμέναιος καὶ Φίλητος.

10. *Στρωματεῖς* 3, 4, 25-29.

11. *E.I.* 3, 29.

12. PG 83, 401.

13. *Πανάριον* 1, 268.

ταπεινότητι δὲ φερομένην, ἐζηλοτύπησε ταύτην καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν ἀσέλγειαν τοὺς ἄλλους εἶναι νομίσας, τὰ πρῶτα μὲν ἐμπαροινῶν [= φερόμενος ὡς μεθυσμένος, ὑβριστικῶς] εἰς τὴν ἰδίαν γαμετὴν διετέλει καὶ διαβολὰς τινὰς αὐτῇ ἐπιφέρων διὰ λόγων, τὸ δὲ πέρασ ἐαυτὸν κατέσπασεν οὐ μόνον εἰς τὴν χρῆσιν τῆς σαρκὸς τὴν κατὰ φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς βλάσφημον ὑπόνοιαν καὶ βλάβην κακοτροπίας καὶ πλάνην παρεισδύσεως».

Ὁ Βικτορίνος, στὸ ἀρχαῖο Ὑπόμνημα, σχολιάζει τὸ Ἀποκ. 2, 9 ὡς ἐξῆς: «ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἀνθρωποὶ ἐριστικοὶ καὶ φθοροποιοὶ δημιουργήσαν στὸ ὄνομα τοῦ διακόνου Νικολάου μιὰ αἵρεση: ἰσχυρίσθησαν δηλ. ὅτι τὸ εἰδωλόθυτο ὑπόκειται σὲ ἓναν ἐξορκισμό ὥστε νὰ τὸ τρώει ὁ ὅποιοσδήποτε καὶ ὅτι ὅποιος πορνεύει, ἔχει τὴ δυνατότητα τὴν ὄγδοη ἡμέρα νὰ λάβει εἰρήνην (*ut delibatum exorcizaretur et manducari posset, et ut quicumque fornicatus esset octava die pacem acciperet*)». Παρουσιάζονται δηλ. οἱ Ν., ἐπὶ τῇ βάσει ἰδιαίτερης γνώσης τῶν βαθέων τοῦ Σατανᾶ, νὰ καθαρίζουν τὰ ἱερόθυτα μὲ ἐξορκιστικὰς φόρμουλες συμμετέχοντας ἄφοβα στὰ θυσιαστικὰ γεύματα, ἐνῶ καὶ οἱ πορνεύοντες μετὰ ἀπὸ μία ἑβδομάδα ἐντάσσονται πλήρως στὴν Κοινότητα.

Στὴ σύγχρονη ἔρευνα ἔχουν διατυπωθεῖ οἱ ἐξῆς ἀπόψεις¹⁴:

1. Οἱ Νικολαῖτες (Ν.) ἦταν μιὰ μεταπαύλεια πρωτογνωστικὴ ομάδα, ἡ ὁποία διακήρυττε ὅτι γνωρίζει τὰ βαθέα¹⁵ καὶ προσαρμοζόταν στὸ ἐθνικὸ τῆς περιβάλλον, ἐρμηνεύοντας γνωστικὰ τὴν Πρὸς Ἐφεσίου.

2. Οἱ Ν. εἶναι ὁπαδοὶ τοῦ Παύλου. Συνεπῶς ὁ Ἰωάννης ἐκπροσωπεῖ στὴν Ἀποκ. τὴν ἀποψη ἐκείνων τῶν Ἰουδαίων στὸ Πρ. 25, 1 ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Π. στὴ Γαλατία. Γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ ἡ κριτικὴ τῆς Ἀποκ. σὲ ἄλλα χωρία ἀπέναντι στοὺς Ἰουδαίους¹⁶ προϋποτίθεται ὁ διαχωρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴ Συναγωγὴ καὶ ὅτι ἡ πολεμικὴ ἀφορὰ τοὺς μὴ χριστιανοὺς Ἰουδαίους¹⁷.

14. G. Guttenberger, „Johannes von Thyateira“, *Studien zur Johannesoffenbarung und ihrer Auslegung. Festschrift für Otto Böcher zum 70. Geburtstag*, Friedrich Wilhelm Horn/Michael Wolter, Neukirchener Verlag 2005, σσ. 160-188, ἐδῶ 170 ὑποσημ. 3.

15. Ἀποκ. 2, 24.

16. Ἀποκ. 2, 9, 3, 9.

17. Βλ. N. Walter, „Nikolaos. Proselyt aus Antiochien. Und die Nikolaiten in Ephesos und Pergamon. Ein Reilrag aueh zum Thema: Paulus und Ephesos“, *ZNW* 93 (2002),

3. Οί Ν. εκπροσωποῦν τὴ φιλελεύθερη πτέρυγα τῶν μαθητῶν τοῦ Π. ὅπως καὶ τοὺς «ἰσχυροὺς» τῆς Κορίνθου, οἱ ὁποῖοι ἐπεδίωκαν προσαρμογὴ στὸ περιβάλλον. Ἄλλοι τοὺς θεωροῦν εκπροσώπους μιᾶς ἑλληνιστικῆς ὀρθολογικῆς στάσης.

4. Ὁ Κ. Σιαμάκης¹⁸ συνδέει τὸ «Νικόλαος» (= νίκος λαοῦ = ἀντρισμὸς τοῦ λαοῦ), [...] μὲ τὴ σεξουαλικὴ ὁρμὴ «τῶν προσκυνητῶν ποὺ ἐκτονῶνταν στὶς τελεσφόρους ἱερόδουλες καὶ στοὺς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης, ποὺ ἦταν “ἱερωμένοι” βακούφικοι κίναιδοι» καὶ τοὺς Νικολαῖτες μὲ τὴ διαδεδομένη στὸ Αἰγαῖο (Τῆνος, Μυκάλη, Μύρα) ἑορτὴ τῶν Ποσειδωνίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονταν καὶ *Νικολαία*: «ἐν δὲ ταύταις ταῖς ὁμηγύρεσι πᾶν εἶδος ἀκολασίας ἐτολμᾶτο καὶ γὰρ αἱ τελεταὶ καὶ τὰ ὄργια τὰ τούτων εἶχεν αἰνίγματα»¹⁹. Οἱ κλάδοι τῶν φοινίκων, ποὺ χρησιμοποιοῦνταν τελεστικῶς κατὰ τὰ Νικολαία, λέγονταν «φοινίκες νικολαίου». Σὲ ἕναν μαγικὸ πάπυρο ἀναγράφεται ὅτι γινόταν μαγικὴ μελάνη γιὰ γραφὴ ἐξορκισμῶν ἀπὸ ἑπτὰ καμένα κοτσάνια φοινίκων νικολα<ί>ων (P. Mag. Berolin. A καὶ B, πάπυρος 1, στίχ. 244).

Προσωπικὰ δὲν νομίζουμε ὅτι οἱ Ν. ταυτίζονται μὲ ἐκείνους τοὺς αἰρετικούς, οἱ ὁποῖοι ἀντιμετωπίζονται ἐπίσης μὲ σφοδρότητα στὶς Καθολικὲς Ἐπιστολὲς Ἰούδα 4, 11 καὶ Β΄ Πέτρου 2, 1, ὅπου συνδέονται μὲ τὸν Κάϊν (γιὰ τὰ ἐγκλήματα) καὶ τὸν Κορέ (γιὰ τὴν ἀνταρσία πρὸς τὴν Ἐκκλησία). Πρέπει ἢ περίπτωσή τους νὰ μελετηθεῖ στὴ συνάφεια ὀλόκληρου τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκ. Ἐκεῖ μᾶλλον προβάλλονται σὲ ἀντιθετικὸ παραλληλισμὸ πρὸς τοὺς 144.000 παρθένοὺς ἀκολούθους τοῦ Ἄρνιου Ἰησοῦ²⁰, οἱ ὁποῖοι τὸν ἀκολουθοῦν ὅπου κι ἂν πορευθεῖ καὶ ἄρα καὶ στὸ μαρτύριο. Τὸ βασικὸ τους πρόβλημα δὲν πρέπει νὰ ἦταν ἢ κατάχρηση τοῦ γενετήσιου ἐνστίκτου. Γι’ αὐτὸ καὶ στὶς Πηγὲς ἤδη διαπιστώσαμε ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀντίστοιχη στάση τοῦ Νικολάου. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ Ἐπίκουρος, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἦταν

σσ. 200-226.

18. *Εἰσαγωγή στὴν Ἀποκάλυψη*, <http://www.philologus.gr/4/68-2010-01-01-01-22-30/76--i> [07.09.2021].

19. Θεοδώρητος, *Ἑλλην. παθ. θερ.*, 7 PG 83, 993d· πρβλ. Ἡρόδοτος 1, 148, 1· Στράβων 10, 5, 11· Ἀθήναιος 13, 59.

20. Κεφ. 7 καὶ 14.

ὕπερμαχος τῆς μὴ ἀσωτίας στίς ἡδονές, ἤδη στὰ χρόνια τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ εἶχε μεταβληθεῖ σὲ «σημαία» τῆς γνωστῆς καὶ ὡς «ἀγέλης» του.

Αὐτὸ ποὺ οἱ Ν. ὑποστήριζαν ἦταν ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τους στὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τῶν πόλεων, ἡ ὁποία ὅμως συνδυαζόταν μὲ θυσία, ἄρα καὶ τὴ βρώση ἐκλεκτῶν κρεάτων-ἱεροθύτων, ποὺ προ-έρχονταν ἀπὸ τὶς θυσίες τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ κατόπιν καταναλώνονταν στὸ ἐστιατόριο τοῦ ναοῦ²¹, ἡ ἀγοράζονταν σὲ μειωμένη τιμὴ ἀπὸ τὸ μάκελλον, τὸ κρεοπωλεῖο, διότι τὸ κρέας δὲν μπορούσε νὰ διατηρηθεῖ πάνω ἀπὸ δύο ἡμέρες. Ὁ μὴ ἀποκλεισμός τους ἀπὸ τὴν ζωὴ τῆς πόλης τους συνεπαγόταν δηλαδὴ τὴν κοινωνία τους μὲ τὴν Πόρνη τοῦ Ἀποκ. 17, ἡ ὁποία κάθεται πάνω στὸ κόκκινο θηρίο καὶ εἶναι περιβεβλημένη τὴν πολυτελεῖ πορφύρα.

Σὲ παλαιότερο ἄρθρο μας²², ὡς πρότυπο τῆς συγκεκριμένης ἔμπνευσης τοῦ Ἰωάννη (ἦτοι τῆς Ρώμης ὡς Πόρνης), ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παλαιοδιαθηκικά παράλληλα (βλ. κατωτέρω), εἶχαμε προτείνει τὰ ἑξῆς:

(α) κάποια «δαιμονιώδη» αὐτοκράτειρα: [1] ἡ εὐφυέστατη φαλακρὴ στρατηγὸς Κλεοπάτρα, «σύζυγος» τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα [ποὺ τιμήθηκε μὲ ἄγαλμα ὡς *Venus Genetrix* – «Ἀφροδίτη Μητέρα» (πρβλ. *Μητέρα τῶν πορνῶν*)] σὲ νεόκτιστο ναὸ τῆς καὶ τοῦ «νέου Διονύσου» Μάρκου Ἀντωνίου ἢ [2] ἡ νυφομανῆς «Λύκαινα - Πόρνη» Μεσσαλίνα, σύζυγος τοῦ Κλαυδίου). Σημειωτέον ὅτι ἐπὶ Δομιτιανοῦ θανατώθηκαν καὶ Ἑστιάδες γιὰ ἀνηθικότητα τὸ 83 καὶ τὸ 90 μ.Χ.²³.

(β) Ἡ θεά-Ρώμη, ἡ ὁποία (ὅπως συνέβαινε στὸν Ἑλληνισμὸ ἤδη μὲ τὴν Τύχη καὶ ἐν μέρει μὲ τὴ Νίκη) λατρευόταν στίς μικρασιατικὲς πόλεις (καὶ ὄχι στὴν ἴδια τὴν Αἰώνια Πόλη τὸν 1ο αἰ. μ.Χ.) μαζὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα. Αὐτές (οἱ πόλεις) συναγωνίζονταν στὸ ποιά θά «χριζόταν» (ἀκόμη καὶ δὶς) νεωκόρος, ὥστε νὰ εἰσπράξει τὴν «εὐδοκία» – τὶς ἐπιχορηγήσεις τῆς Ρώμης. Οἱ ἴδιοι οἱ Ρωμαῖοι πίστευαν ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τοῦ Αἰνεῖα, γιοῦ τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτα Ἀφροδίτης. Ἔτσι ἡ ἐπτάλοφος *Roma* ὀνομαζόταν καὶ *Flora* (= χλωρίδα, γονιμότητα γῆς), ἐνῶ συνδεόταν ἐπίσης μὲ τὸ *Amor* (= ἔρωτος), τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ

21. Α' Κορ. 8: ἐδώλια, τράπεζες δαιμόνων.

22. «Ἡ Αἰώνια Πόλη ὡς Πόρνη», *Βίβλος καὶ Πολιτικὴ*, ἐπιμ. Π. Ἀράπογλου, ἐκδ. Βιβλικὴ Ἑταιρεία, Ἀθήνα 2019, σσ. 114-142.

23. Σουητ. *Δομιτιανὸς* 8.

ἀντίστροφη ἀνάγνωση τοῦ *Roma*. Ὁ λατινικὸς ὄρος *Lupa* σήμαινε (i) τὴ λύκαινα, ἡ ὁποία ἐθρεψε τοὺς προγόνους τῆς Ρώμης, γι' αὐτὸ καὶ ἀπεικονιζόταν σὲ αὐτοκρατορικά «χαράγματα» (νομίσματα, Βωμὸς Εἰρήνης), ἀλλὰ (ii) καὶ τὴν πόρνη.

Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς φῆμες γιὰ ὄργια στὰ ρωμαϊκὰ παλάτια, ὅπου πρωταγωνιστοῦσαν γυναῖκες ὅπως ἡ Μεσσαλίνα, συνετέλεσαν κατὰ τὸν Aune²⁴ στὴν παρωδία ἀπὸ τὸν Ἰωάννη μὲσω τοῦ φιλολογικοῦ μέσου τῆς «ἐκφράσεως» (= περιγραφή) τῆς Ρώμης ὡς Πόρνης. Βεβαίως δὲν ἀποκλείεται τὸ μυστηριῶδες ὄνομα²⁵ νὰ συνδέεται μὲ τὸ στοιχεῖο τῆς ἰσχύος (= ρώμης), πάνω στὸ ὁποῖο τὸ 144 μ.Χ. (ἐποχὴ Ἀντωνίνων) ὁ μικρασιάτης Αἴλιος Ἀριστείδης θὰ στηρίξει τὸ γνωστὸ *Ρώμης Ἐγκώμιον*. Αὐτὴ τὴ ρώμη ἐμπαίζει ἐν συνεχείᾳ στὸ κεφ. 18 ὁ Ἰωάννης.

(γ) Σὲ πρόσφατο ἄρθρο ἐπαναδιατυπώθηκε μὲ νέα ἐπιχειρήματα ἡ ἄποψη ὅτι πηγὴ ἔμπνευσης τῆς παράστασης τῆς Πόρνης, ἡ ὁποία εἶναι μοναδικὴ στὴν ἐλληνιστικὴ φιλολογία, μᾶλλον ἦταν ἡ ἀσιατικὴ *Κυβέλη*²⁶, ἡ ὁποία συνήθως ἀπεικονίζεται (παρόμοια μὲ τὴν Πόρνη τοῦ *Ἀποκ.* 17) σὲ θρόνο λεόντων, χωρὶς ὅμως τὸ ὄνομά της νὰ ἀποτελεῖ *Μυστήριον*, ἀλλὰ νὰ εἶναι: *Μεγάλη Μητέρα (Magna Mater)*²⁷.

Νομίζουμε ὅτι ἡ ἀπάντηση γιὰ τὴν πηγὴ ἔμπνευσης τοῦ Ἰωάννη μπορεῖ νὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ οἱ τρεῖς ἐπιλογές. Σύμφωνα μὲ τὴν Π. Μπούγια²⁸:

24. D. E. Aune, *Word Biblical Commentary, Volume 52c: Revelation 17-22*, Word Books Publisher, Dallas TX 1998, *ad loc.* Κ. Μπουραζέλης καὶ ὁ Καθηγητὴς Π. Βαλιάνος (Μάρτιος-Αὔγουστος 2021). Προσφάτως ὁ πρῶτος ἐξέδωσε καὶ τὸ σχετικὸ πόνημα: *Οἱ τρόφοι τῆς λύκαινας*, ἐκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 2017.

25. Πρβλ. *Ἀποκ.* 17, 5: «Καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον, *Μυστήριον, Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς*».

26. J. J. Schedtler, "Mother of Gods, Mother of Harlots: The Image of the Mother Goddess Behind the Depiction of the 'Whore of Babylon' in Revelation 17", *Novum Testamentum* 59 (2017), σσ. 52-70.

27. Σοφ. *Φιλοκτ.* 329, 400 κ.έ.: «μάκαιρα ταυροκτόνων λεόντων ἔφεδρε, τῷ Λαοῦ, σέβας ὑπέρτατον».

28. Π. Μπούγια, «Ρωμαϊκὰ Ἱερὰ τῆς Μητρός Θεῶν Κυβέλης σὲ Ἀθηναϊκὲς Ἀστικὲς Ἐπαυλεις», στὸ: *Ἡ Ἀθήνα κατὰ τὴ Ρωμαϊκὴ Ἐποχὴ: Πρόσφατες Ἀνακαλύψεις, Νέες Ἐρευνες*, Στ. Βλίζου (ἐπιμ.), Μουσεῖο Μπενάκη, Ἀθήνα 2008, σσ. 207-229, ἐδῶ 215.

θεολογικῶς [...] κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους εἶχε ἐπέλθει θεοκρασία/ συμφορμὸς τῶν ἑλληνικῶν γονιμικῶν θεοτήτων Ρέας, Δήμητρας καὶ Μητρὸς τῶν θεῶν μετὰ τὴν φρυγικὴν Matar – Kubaba – Angdistis. Αὐτή, ὡς μητέρα τῶν ἀγρίων ζώων καὶ δημιουργὸς τῆς ἀνθρωπότητος καί, συνεπῶς, ἀπόλυτη κυρίαρχος τῆς κοσμικῆς τάξεως, ἦταν προστάτις τοῦ οἴκου καὶ τῆς ζωῆς. Στὴν περίπτωσι, μάλιστα, τῶν Ἀθηνῶν λειτουργοῦσε ὡς ἐγγυήτρια τῆς εὐρυθμίας τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς κοινωνικῆς ἁρμονίας, ἀφοῦ λατρευόταν ἐπίσημως στὴν Ἀγορὰ τῆς πόλης, ἀρχικῶς στὸ Παλαιὸ Βουλευτήριον καὶ στὴν συνέχεια στὸ ἑλληνιστικὸ κτῆριον τοῦ Μητροῦ. Ἀλλὰ καὶ στὸν ρωμαϊκὸ κόσμον ἡ θεὰ ἔχαιρε μεγάλης ἐκτίμησις, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς λατρείας τῆς στὴν Ρώμην κατὰ τὸν Β' Καρχηδονιακὸ Πόλεμον, ἐπειδὴ συνδέθηκε μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς αὐτοκρατορίας. Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, τὰ ἀνάγλυφα καὶ τὰ ἀγαλμάτια τῆς Κυβέλης θεωρεῖται ὅτι εἶχαν διπλὴ χρῆσιν. Ἀφ' ἑνὸς ἐξυπηρετοῦσαν τὴν οἰκιακὴν λατρείαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσφέρονταν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς στοὺς ναοὺς τῆς θεᾶς, στὰ Μητροῦα. Τὸ νέο ἀνάγλυφον Λ 9099 [...] πρέπει νὰ ἦταν στραμμένον πρὸς τὴν ἀνατολήν.

Δὲν ἀποκλείεται μὲσω τῆς προαναφερθείσας θεοκρασίας νὰ συνδυάσθηκε ἡ Μεγάλῃ Μητέρα μετὰ τὴν θεὰ Ρώμην, καθὼς, σύμφωνα μάλιστα μετὰ τὴν E. Fiorenza²⁹, ἡ Πόρνη Βαβυλώνα ἀναπαριστᾷ τὴν Ρώμην ταυτόχρονα ὡς πόλιν, ὡς αὐτοκρατορίαν καὶ ὡς θεά.

Βεβαίως ἐν προκειμένῳ, ἀντὶ γιὰ προστάτις-«μητέρα» τοῦ οἴκου καὶ ἐγγυήτρια τῆς ἁρμονίας-σωτηρίας τῆς αὐτοκρατορίας, προβάλλεται ὡς παγκόσμια Μητέρα τῶν πορνῶν (= εἰδώλων) καὶ τῶν βδελυγμάτων (= λατρείας αὐτοκρατόρων) προορισμένη γιὰ τὴν ἀπόλυτην ἀπώλειαν, καθὼς στὸ τέλος τοῦ κεφ. 18 διακηρύσσεται ὅτι ἡ ἐρήμισή της συνδέεται μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν βασικῶν λειτουργιῶν τοῦ οἴκου/*domus* (μύλος-λύχνος) καὶ τοῦ ἄστεως (μουσικὸς-τεχνίτης): (α) καὶ φωνὴ κιθαρῶδων καὶ μουσικῶν καὶ ἀυλῆτων καὶ σαλπιστῶν οὐ μὴ ἀκουσθῆ ἐν σοὶ ἔτι, (β) καὶ πᾶς τεχνίτης πάσης τέχνης οὐ μὴ εὐρεθῆ ἐν σοὶ ἔτι, (γ) καὶ φωνὴ μύλου οὐ μὴ ἀκουσθῆ ἐν σοὶ ἔτι, (δ) καὶ φῶς λύχνου οὐ μὴ φάνη ἐν σοὶ ἔτι, (ε) καὶ φωνὴ νυμφίου καὶ νύμφης οὐ μὴ ἀκουσθῆ ἐν σοὶ ἔτι. (i) ὅτι οἱ ἔμποροί σου ἦσαν οἱ μεγιστᾶνες τῆς γῆς, (ii) ὅτι ἐν τῇ φαρμακείᾳ σου ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ (iii) ἐν αὐτῇ αἷμα προφητῶν καὶ ἁγίων εὐρέθη καὶ πάντων τῶν ἐσφαγμένων ἐπὶ

29. *The Book of Revelation. Justice and Judgment*, Fortress, Philadelphia 1985, *ad loc.*

τῆς γῆς³⁰. Στὴν αἰτιολόγησιν αὐτῆς τῆς συντριβῆς ἀπαντᾶ ἡ μαγεία (ποῦ προφανῶς χρησιμοποιοῦνταν ἀπὸ τὶς πόρνες γιὰ νὰ «δέσουν» τὰ θύματά τους)³¹ καὶ τὸ χύσιμο τοῦ ἁθώου αἵματος ὄχι μόνον τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀγίων (δὲν συμπεριλαμβάνονται οἱ ἀπόστολοι), ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν ἀδίκως σφαγιασθέντων πάνω στὴ γῆ.

Δὲν ἀποκλείεται οἱ «Νικολαῖτες»³² ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἐπιχειροῦσαν νὰ συμβιάσουν τῇ λατρείᾳ τοῦ Ἀρνίου μὲ ἐκείνη τοῦ Θηρίου, νὰ ταυτίζονται μὲ τοὺς ναυκλήρους καὶ τοὺς ἐμπόρους, οἱ ὁποῖοι θρηνοῦν τὴν καταστροφὴ τῆς Αἰώνιας Πόλης στὸ κεφ. 18, σὲ ἀντίθεση πρὸς ὅσους στὰ κεφ. 19-22 ἔχουν πραγματοποιήσει ἔξοδο ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἐτοιμάζονται μὲ τὰ Ἀλληλουάρια γιὰ τοὺς Γάμους τοῦ Ἀρνίου. Σημειωτέον ὅτι ἡ «σκληρότερη» περιγραφή μιᾶς «πόλης» ὡς πόρνης ἀπαντᾶ στὰ *Ἰεζ.* 16, 23 καὶ δὲν ἀφορᾷ τὶς μεγαλοπόλεις Τύρο καὶ Νινευί, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν «ἐκλεκτό» Ἰσραήλ³³. Δὲν εἶναι τυχαῖο

30. *Ἀποκ.* 18, 22-24.

31. Πρβλ. *Κίρκη καὶ Ὀδυσσεύς, Διδῶ καὶ Αἰνεΐας*· πρβλ. Ἀπουληῖου, *Μεταμορφώσεις*· πρβλ. *Ἠσ.* 23, 17 (προφητεία ἐναντίον τῆς Τύρου)· *Ναοῦμ* 3, 3-4: «Κοίτα! Οἱ καρβαλάρηδες ὄρμου, τὰ ξίφη λαμπυρίζουν, οἱ λόγχες ἀστραποβολοῦν, πλῆθος οἱ πληγωμένοι, σωρὸς τὰ πτώματα, ἀναρίθμητοι οἱ νεκροί, σκοντάφτουν πάνω στοὺς σκοτωμένους! Καὶ ὅλα αὐτὰ ἐξ αἰτίας τῆς Νινευή, τῆς πόρνης καὶ τῆς μάγισσας, ποῦ σαγηνεύει μὲ τὰ κάλλη τῆς καὶ τὶς μαγεῖες τῆς τὰ ἔθνη. “Φυλάξου, Νινευή! Ἔρχομαι καταπάνω σου!” λέει ὁ Κύριος τοῦ σύμπαντος, “θὰ σοῦ σηκώσω τὸ χιτῶνα ὡς τὸ πρόσωπο καὶ στὰ ἔθνη τῆ γύμνια σου θὰ δεῖξω. Θὰ δοῦνε τὴν κατάντια σου. Θὰ ρίξω πάνω σου βρωμιές, θὰ σὲ ντροπιάσω, θὰ σὲ διαπομπεύσω. Ὅσοι σὲ βλέπουνε θὰ φεύγουνε μακριά σου· καὶ θὰ λέν’: πῶς ἐρημώθηκε ἡ Νινευή! Ποιὸς θὰ τῇ λυπηθεῖ κανεὶς δὲ θὰ βρεθεῖ νὰ σὲ παρηγορήσει!”». Στὸ *Σιβ.* 5, 165 ἡ Ρώμη ποθεῖ τὴν *φαρμακίην*. Συλλογὴ Κειμένων βλ. Δ. Ρῆσος (μετάφρ.), *Ἡ Μαγεία στὸν Ἑλληνικὸ καὶ Ρωμαϊκὸ Κόσμο*, ἐκδ. Ἐξάντας, Ἀθήνα 1996.

32. Οἱ Ν., ὅπως ἀναφέρθηκε στὴν ἀρχὴ τοῦ παρόντος ἀρθροῦ, στὴν *Ἀποκ.* ἀπαντοῦν στὴν Ἐφεσο, τὰ Θυάτειρα (*κύκλος Ἰεζάβελ* 2, 20) καὶ τὸ Πέργαμο, ὅπου καὶ μᾶλλον ταυτίζονται μὲ τοὺς κρατοῦντας τὴν διδασχὴν *Βαλαάμ* (2, 14· πρβλ. Ἄρ. 31, 16), τὸ ἔβρ. συνονόματο τοῦ Νικόλαος (= κύριος / καταστροφέας τοῦ λαοῦ 2, 14-15). Τὸ Νικόλαος (= νίκος λαοῦ = ἀνδρισμὸς τοῦ λαοῦ [...]) καὶ οἱ Ν. συνδέονται μὲ τὴν διαδεδομένην στὸ Αἰγαῖο (Τήνος, Μυκάλη, Μύρα) ἑορτὴ τῶν Ποσειδωνίων, τὰ Νικολαῖα (βλ. παραπάνω σ. 10).

33. Ἡ περιγραφή τῆς Πόρνης στὸ κεφ. 17, ἡ ὁποία βρίσκεται σὲ ἀντιθετικὸ παραλληλισμὸ πρὸς τὴν νύμφη-Ἱερουσαλήμ (21, 1-22, 5), ἀποτελεῖ, ὅπως ἐπιχειροῦμε νὰ ἀποδείξουμε στὸ *Υπόμνημά μας*, παρωδία τοῦ τελούντος τὴν ἑορτὴ τοῦ Ἐξίλασμου Ἰουδαίου ἀρχιερέως. Ἄντι τοῦ τίτλου *ἅγιος τῷ Κυρίῳ* (Ἐξ. 28, 36), ἡ Βαβυλώνα ἔχει στὸ μέτωπό της ὄνομα: *Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς* (17, 5).

ὅτι ὁ Ἰωάννης συνδέει διακειμενικὰ τὸ τέλος τῆς πόρνῆς στὸ 17, 16 μὲ τὴν κριτικὴ ἐναντίον τῶν Ν. στὴν εἰσαγωγικὴ στὸ Κείμενό του Ἑπτὰδα τῶν Ἐπιστολῶν: Τὸ τέλος τῆς Ρώμης ἀπηγεῖ ἀκριβῶς τὸ τέλος τῆς Φοινίκισσας βασιλίσσας Ἰεζάβελ, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἐκείνη ἐστίμισε τοὺς ὀφθαλμοὺς της (=ἔβαψε μαῦρα τὰ βλέφαρά της μὲ στίβι, δηλ. ὀρυκτὸ ἀντιμονίτη)³⁴. Ὁ συγκρητισμὸς τῆς συζύγου τοῦ Ἀχαάβ ὀδήγησε τὸ πρότυπο τῶν Ζηλωτῶν Ἠλία στὸ κρίσιμο τεστ στὸ ὄρος Κάρμηλος (ὅπου ἀργότερα καὶ ὁ χρησμὸς στὸν Βεσπασιανὸ³⁵ σχετικὰ μὲ τὸ δίπολο «Γιαχβὲ ἢ Βάαλ», ποὺ μᾶλλον συνδέεται μὲ τὸν Ἀρμαγεδῶνα τοῦ Ἄποκ. 16, 16, ὅπως καὶ ἡ περιοχὴ Ἰεζρεὲλ ὅπου «κατέληξε» ἡ Ἰεζάβελ.

SUMMARY

Nicolaitans: Clarifications concerning their identity

By Sotirios Despotis, *Professor
National and Kapodistrian University of Athens*

The Nicolaitans of chapters 2-3 of John's *Revelation* are being fought not for their abuse of the sexual instinct but for their association with the Eternal City. John connects the City with the Whore, utilizing a "metaphor" known not only in the Old Testament but also in the

34. Δ' Βασ. 9, 30-36 (Ἱερ. 4, 30· Ἰεζ. 23, 40): «Πετάξτε τὴν κάτω», τοὺς διέταξε (ὁ Ἰηοῦ). Καθὼς τὴν πέταξαν κάτω, τὸ αἶμα της πιτσίλισε τὸν τοῖχο καὶ τὰ ἄλογα καὶ ὁ Ἰηοῦ πέρασε πάνω ἀπὸ τὸ πτώμα της μὲ τὴν ἄμαξά του. Μετὰ μπήκε στὸ παλάτι, ἔφαγε καὶ ἤπιε, καὶ ἔδωσε διαταγή: «Φροντίστε ἐκείνη τὴν καταραμένη καὶ θάψτε τὴν. Κόρη βασιλιᾶ ἦταν». Ἀλλὰ ὅταν πῆγαν νὰ τὴ θάψουν, δὲ βρῆκαν παρὰ μόνον τὸ κρανίον της, τὰ πόδια της καὶ τὶς παλάμες τῶν χειρῶν της. Γύρισαν καὶ τὸ ἀνέφεραν στὸν Ἰηοῦ καὶ ἐκεῖνος φώναξε: «Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, ποὺ τὸν εἶχε πεῖ ὁ δούλος του ὁ Ἠλίας ὁ Θεσβίτης, ὅτι στὸν ἀγρὸ τῆς Ἰζρεὲλ θὰ φᾶνε τὰ σκυλιὰ τὶς σάρκες τῆς Ἰεζάβελ». Εἶπε ἀκόμα, ὅτι τὸ πτώμα τῆς Ἰεζάβελ θὰ σκορπιστεῖ σ' ὅλη τὴν περιοχὴ τῆς Ἰζρεὲλ, ὅπως ἡ κοπριά στὸ χωράφι. ἔτσι ποὺ κανεῖς νὰ μὴν μπορεῖ καν νὰ τὴν ἀναγνωρίσει!» (Μετάφρ. Βιβλικῆς Ἑταιρίας).

35. Σουητώνιος, Βεσπασ. 5.

Greco-Roman World. A preeminent propaganda “weapon” of Octavian to consolidate his reign against Mark Antony was the projection of Cleopatra and “Anatolia” as a prostitute. For the author of *Revelation*, the prostitute is Rome and those who are “partners” in her.